

Tekenen in de Tijd 259

7-13 juli 2024

Afgelopen zaterdag herdacht de Katholieke Caritas Utrecht dat in 1674 haar eerste voorloper werd opgericht. Er werd indringend nagedacht over hulp aan zwakke en kwetsbare mensen in onze samenleving en de rol van de kerken daarbij. Erik Borgman werd erdoor geïnspireerd.

Zaterdagmiddag 6 juli werd in de Utrechtse Nicolaïkerk herdacht dat in 1674 de Rooms-Catholieke Aelmoessenierskamer werd opgericht en gevestigd aan de Mariaplaats in Utrecht. Het was 350 jaar geleden het begin van wat nu de Katholieke Caritas Instelling der Stad Utrecht (KCU) heet en van de Oude Rooms-Katholieke Aalmoezenierskamer (ORKA), de zusterinstelling van de KCU in de Oud-Katholieke Kerk in Nederland. Tweehonderd jaar later werd begonnen met de bouw van het Wees- en Oudeliengesticht aan de Maliesingel, nu bekend als het Hiëronymushuis. In dit gebouw, inmiddels verbouwd tot appartementencomplex, is de KCU gevestigd en aan het einde van de middag vond daar de receptie plaats.

De KCU blikte zaterdag niet zozeer terug op haar rijke geschiedenis, maar richtte de blik op het heden en de toekomst. In de hoogtijdagen van de verzorgingsstaat was de algemene overtuiging dat de particuliere en kerkelijke caritas haar functie verloor en haar langste tijd had gehad. Inmiddels is het vrijwel alle betrokkenen wel duidelijk dat particulier initiatief in het bestrijden van armoede en uitsluiting onmisbaar blijft. De KCU maakte duidelijk die uitdaging van harte te willen aangaan. Het zogenoemde hoofdlijnenakkoord van het afgelopen week aangetreden kabinet-Schoof hing als een schaduw over de bijeenkomst. De situatie zal zeker niet beter worden voor mensen in een precaire positie en de ruimte van gemeenten om op dit gebied een eigen beleid te voeren, zal niet toenemen.

De bijeenkomst, waar zo'n tachtig mensen aanwezig waren, werd geopend door hulpbisschop Ted Hoogenboom. Hij benadrukte dat liturgie en diaconie voor de kerk onverbrekkelijk bij elkaar horen als plaatsen waar de levende Christus onder ons aanwezig is. Wethouder Rachel Streefland sprak het slotwoord en zei dat het Utrechtse college van burgemeester en wethouders onverminderd vasthoudt aan de ambitie op het gebied van armoedebestrijding uit te blinken. Zij maakte echter ook duidelijk dat hiervoor brede steun nodig is uit het midden van de samenleving.

Alle neuzen stonden dus dezelfde kant op tijdens deze bijeenkomst en alleen dat al was in onze gepolariseerde samenleving van het moment een verademing. Na afloop kon iedereen een exemplaar meenemen van een essay van emeritus-hoogleraar Andries Baart, getiteld *Een precair bestaan*. Baart maakt hierin duidelijk wat leven in armoede betekent en ook dat veel pogingen tot armoedebestrijding in feite mechanismen versterken die armoede en sociale kwetsbaarheid veroorzaken. Goede armoedebestrijding vraagt daarom ook analyse en denkwerk. Marry Mos van de Armoede Coalitie Utrecht, een bundeling van organisaties en particulieren die zich richten op armoedebestrijding, maakte met concrete verhalen duidelijk hoe regelgeving mensen in de armoede en het sociale isolement vast kan houden. Mij is het verhaal bijgebleven van een man die in een eenkamerappartement woont en daarom als gescheiden vader niet in staat is zijn zoon een deel van de week bij hem te laten wonen. Maar omdat zijn zoon niet bij hem woont, komt hij niet in aanmerking voor een grotere woning! Mos pleitte voor het vergroten van de financiële armslag voor mensen in armoede – de uitkeringen omhoog en minder ingewikkelde

regelingen om extra steun aan te vragen – zodat zij weer kunnen gaan dromen over een goed leven voor zichzelf en hun naasten. Nu blijven zij noodgedwongen vaak ronddraaien in de dagelijks terugkerende zorg om de financiële touwtjes aan elkaar te knopen. Zij hield ook een warm pleidooi voor het betrekken van ervaringsdeskundigen bij de armoedebestrijding. Mensen die arm zijn of na langere tijd aan de armoede zijn ontsnapt, zien vaak in één oogopslag wat de problematische kanten zijn van voorgestelde regelingen of waarom een bepaalde aanpak wel of juist niet zal werken.

Dirk Van der Goten van de Antwerpse vestiging van de beweging Sant'Egidio maakte duidelijk hoezeer het tot het hart van het christelijk geloof behoort om te luisteren naar de armen en te leren de wereld door hun ogen te zien. In de traditie van het Katholiek Sociaal Denken wordt dit 'de voorkeursoptie voor de armen' genoemd. De beweging van Sant'Egidio benadert de armen niet als object van zorg, maar is erop uit vriendschap met ze te sluiten. In een doorleefd betoog aan de hand van de parabel van de Barmhartige Samaritaan (Lucas 10,30-35) maakte Van der Goten duidelijk hoe belangrijk vriendschap is, zowel voor de armen aan wie vrijwel iedereen voorbij loopt zonder hen echt te zien, als voor die niet-armen. Deze laten leren zichzelf en de wereld anders zien, maar doen tegelijkertijd de ervaring op dat zij dankzij deze bekering voor concrete mensen verschil kunnen maken. De verbinding met de armen wordt tot vriendschap als de vermeende gever ontdekt dat zij of hij evenzeer ontvangt en de vermeende ontvanger ontdekt hoeveel hij te geven heeft.

Hermen van Dorp, beleidsmedewerker van het Huis van Dominicus, was voorzitter van de studie- en bezinningsmiddag in de Nicolaïkerk en had die mede georganiseerd. Kort voor het einde was er een moment voor de bezoekers om met elkaar te praten en na afloop vroeg Hermen aan een paar mensen wat zij hadden overgehouden aan de verhalen die hadden geklonken. Ik hield als reactie een pleidooi om vooral werk te maken van de omkering van de blik die Dirk Van der Goten presenteerde: niet vanuit de bestaande samenleving kijken naar de armen en kwetsbaren, maar vanuit hun positie naar de samenleving. Dan worden zij van probleemgevallen dragers van toekomst en hoop, We zouden ons zo als kerkmensen scharen onder diegenen die Jezus in de Bergrede als eerste zalig prijst: de armen van geest. Degenen die zich laten leiden door de geest van de armen en met hen medelijden aan een samenleving die hun leven niet bevordert, maar bemoeilijkt. Degenen die zo ontdekken dat deze samenleving ook voor hen zelf niet veilig is en dat het ieder van ons kan gebeuren dat wij door de rovers van armoede, ziekte, sociaal isolement, verslaving en psychische problemen worden overvallen en half dood langs de kant van de weg worden achterlaten (vgl. Lucas 10,30).

2025 is een heilig jaar. Het heeft van paus Franciscus als thema meegekregen: 'Hoop stelt niet teleur.' Het thema is ontleend aan Romeinen 5,5 en het vers van de apostel Paulus luidt in zijn geheel: 'De hoop wordt niet teleurgesteld, want Gods liefde is in ons hart uitgestort door de heilige Geest die ons werd geschonken.' Als wij waarachtig hopen, dan is het Gods Geest die in ons uitzielt naar de openbaring van zijn omvattende liefde waarmee een onstuitbaar begin is gemaakt in het leven en het lijden, de dood en de verrijzenis van Jezus. De enig mogelijke zin van het lijden, zei Dirk Van der Goten, is dat de Geest van medelijden erdoor wordt gewekt en wij in een omvattende solidariteit gaan uitzien naar het moment dat God alle tranen uit alle ogen zal wissen en de dood met al zijn voorboden ophoudt te bestaan. 'Geen rouw, geen geweent, geen smart zal er zijn, want al het oude is voorbij' (Openbaring 21,4). Ik denk dat Van der Goten gelijk heeft en dat wij als Utrechtse kerken er de komende

periode werk van moeten maken de angst van velen voor de toekomst en het lijden vruchtbaar te maken in deze zin. Om te beginnen in de kerken, om te beginnen in onze eigen stad.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

Informatie over de Katholieke Caritas Instelling der Stad Utrecht is hier te vinden:
<http://kcutrecht.nl/>.

Informatie over de Stichting Oude Rooms-Katholieke Aalmoezenierskamer is hier te vinden: <https://www.orka-utrecht.nl/>.

Voor de geschiedenis van de katholieke caritas in Utrecht, zie Ton van Schaik en Karin Strengers-Olde Kalter, *Het arme roomse leven: De geschiedenis van de katholieke caritas in de stad Utrecht*, Hilversum: Verloren 2018.

Het essay *Een precair bestaan* van Andries Baart is hier te vinden:
<https://www.presentie.nl/wp-content/uploads/2023/12/Andries-Baart-2023-Een-precair-bestaan-Essay-1.pdf>

Voor informatie over de Armoedecoalitie Utrecht, zie <https://www.armoedecoalitie-utrecht.nl/>.

Voor informatie over Sant'Egidio in België, zie <https://www.santegidio.be/>. Voor informatie over Sant'Egidio Nederland, ook in Utrecht, zie <https://www.santegidio.nl/>.

Dirk Van der Goten schreef indringend over zijn vriendschap met armen en mensen in precaire omstandigheden in *Het boek Bob: Verhalen uit Kamiano* (2004) en *Deadline 40* (2013).